

Ferdinand von Schirach

Tizennégy

Pár évvel ezelőtt Brazíliába kellett utaznom. Egyik védencemet ott tartóztatták le, miután megpróbált néhány száz kilogramm kokaint átcsempészni Európába. Ilyen nagy mennyiségben nehéz drogot szállítani; a profi bűnözők elsőszámú szabályát – egyedül követni el a bűncselekményt és senkinek nem beszélni róla – ilyen üzleteknél szinte lehetetlen betartani. Védencem nem fizette meg vagy nem fenyegette meg kellőképp bandájának valamelyik tagját; az illető befújta, ő pedig hat hónapja ült bebörtönözve Rio de Janeiróban.

Rettenetes hely volt az a börtön. A kőpadlón koszos víz állt, a foglyok felhúzott lábbal kuporogtak a priccseken; olyan bűz volt, mint egy kloákában. A cellák nyolc-nyolc rabra voltak tervezve, de húszan-harmincan voltak bennük összezárva; a vécé egyszerűen egy lyuk volt a padlón. A foglyok közül sokan voltak betegek, hullottak a fogaik, ekcémák támadtak a bőrükön; a nedves falakon nagy rovarok futkostak. Gyakoriak voltak a börtönlázadások, százával haltak az emberek; helyi bűnözőszindikátusok kínozták vagy ölték is meg a foglyokat; a hullákat földarabolva a csatornarendszerbe dobálták.

A *Copacabana Palace*-ban laktam, egy, a 20-as években épült, kellemes hotelben, közvetlenül a strand mellett. Marlene Dietrich, Orson Welles, Igor Sztravinszkij és Stefan Zweig lakott itt hosszabb-rövidebb ideig. A szállodának úszómedencéje is volt, terasza a tengerre nézett. Órákig ültem ott tolmácsokkal és helybéli ügyvédekkel, védelmi stratégiákon meg azon gondolkodva, miként lehetne elérni védencem Európába való kiadatását. Sajátos zamata volt a dolognak: szemünk előtt a világ leghíresebb strandja – kis bárók, napernyők alatt, a fehér homokon, beolajozott testű férfiak mindenféle harcművészeti balettet mutattak be vagy lábtengőztak, egy csomó fiatal nő azt a jelképes fürdőruhát viselte, amelyet a helybeliek „fio dental”-nak, *fogselyemnek* hívnak. Mi viszont a börtönök halálózási indexéről és Brazília megfejthetetlen jogrendjéről beszélgettünk.

Utolsó nap egyedül ültem a teraszon, és egy, a szálloda könyvtárából kölcsönvett portugál–angol szótár segítségével próbáltam lefordítani magamnak a bírósági végzést. – Jeges teát ittam és melegszendvicseket ettem hideg uborkaszendvicsekkel, amikor egy gyűrött vászonöltönyös kövér fickó állt oda az asztalom elé. Szívélyesen köszöntött és a nevemen szólított, de én nem ismertem meg.

– Nem tudod már, ki vagyok, mi? – kérdezte nevetve. Hibátlanul beszélt németül, épp csak némi angol akcentussal.

– Ne haragudjon...

– Oké, oké, semmi baj – szakított félbe. – Megváltoztam egy csöppet, szó se róla – mondta a hasára téve a kezét. Aztán megmondta a nevét: – Harold.

Ekkor leesett – több mint harminc éve egy esküvőn ismertem meg Haroldot; egy másod-unokafivére az egyik barátnőmet vette el. A házasság két év után válással végződött; Harold „tévházasság”-nak nevezte. Ő akkoriban sörfőzde-üzemgazdaságtant, germanisztikát és filozófiát tanult Münchenben; „teljesen természetes”-nek állítva ezt a kombinációt.

A szemeszterek közti szünetekben párszor meglátogattam őt Észak-Angliában. Egy 18. században épült kastélyban lakott ott a családjával; a kastélyt csak „a ház”-nak nevezték. Harold szerint a háznak „úgy nagyjából százhusz szobája” volt; természetesen ő se számolta meg őket soha.

Harold az egyetlen gyermeke volt a családnak. Eleve el volt döntve, hogy ő öröklí majd az apja titulását, a házat, a tájkerteket, a termőföldeket és az erdőgazdaságot, a sörfőzdeket és a haltenyészetet. A család rokonságban állt Bertrand Russell-lel és a Mitford nővérekkel; Harold néha azzal viccelődött, hogy hanyadik ő a trónöröklési sorrendben. A müncheni egyetem egyik filozófiatanára jóval később azt mondta, Harold volt a legtehetségesebb tanítványa. Ez így is lehetett; Harold sugárzóan intelligens volt, ugyanakkor teljes mértékben hiányzott belőle a becsvágy. Szünidőben egész napokat töltöttünk azzal, hogy epret eszegettünk a ház tetején heverészve, miközben újabb és újabb anekdotákat mesélt a rokonairól.

Harold letelepedett mellém. Piros volt a bőre a naptól, valaha szőke haja most ősz volt. Odaintett egy pincért.

Szabadságon van-e itt, kérdeztem.

– Itt lakom, körülbelül két éve – mondta. – Valahogy ittragadtam. Jó a kaja meg a klíma, tetszik a tenger, csak ezért a strandért nem vagyok oda.

A családjáról kérdeztem. Az apja, mondta, pár éve meghalt. – Anyám huszonöt évnyi házasság után lelépett egy másik pasassal; valami befektetési bankárral vagy lovaglásoktatóval vagy mivel.

Harold apja mindennap háromrészes öltönyt hordott, de a lábán soha nem láttam mást, mint fekete gumicsizmát.

– És miért nem vagy Angliában?

– Na ja... – mondta, és rendelt egy hideg Brahma sört. – Apámat padlóra küldte a válás. Nem anyagilag, az ellen voltak szerződéses garanciái, de minden egyéb tekintetben. A házasságuk alatt valószínűleg nem volt a leggyöngédebb anyámhoz, de a válásuk után elkezdett inni. Aztán pedig...

A pincér kihozta a sört. A pohárra lecsapódott a pára.

– ...azután pedig – folytatta Harold – a *National Trust*ra hagyta a házat. Holtig tartó lakhatási jogom van még négy szobára vonatkozóan. Csakhogy most ren-
be van téve és ki van takarítva minden, és már nem valami otthonos. Mindennap jönnek a látogatókat hozó buszok. Négy font húsz penny belépődíjat fizetnek és képeslapokat meg kulcsra akasztható fityegőket vásárolnak a ház képével.

– És miért tette ezt apád?

– Hát igen; én vagyok a sorban az utolsó örökös; nagyon valószínű, hogy utánam már nem jön senki. Előbb-utóbb minden bizonyosan nekem kellett volna megtennem; lehet, hogy csak le akarta venni a vállamról.

Meséltem neki a házukban megélt egyik reggelemről. Korán keltem, még nedves volt a fű: az esős idő szürke-zöld fényei. A csónakházban csupa elfelejtett

holmi: egy törött nyelű fejsze, bádogdobozokban beszáradt lakk, mentőöv szakadt zsinórral. A csónak világoskék festése lepattogzott. Kieveztem a tóra. Csend volt és hideg. Aztán odafönről a vadludak gágogása. Több százan is lehettek. Még soha azelőtt nem láttam olyat.

– Igen, a vadludak – mondta Harold. – Sokszor gondolok rájuk. Afrikába repülnek; a földmágnesség segítségével tájékozódnak. Éjszakai utazóknak hívta őket az apám.

– És nem hiányzik mindez?

Harold elgondolkodott. Megpillantottam az arcában azt a fiatalembert, aki akkor volt.

– Nem hiszem, barátom – mondta némi idő után. – Nem. A haza nem egy hely valahol, a haza: az emlékeink.

Később azután Harold magával vitt vacsorázni a barátaihoz. Hamar besokalltam a társaságtól, taxit rendeltem és visszavittem magam a szállodába. A strandnál kiszálltam, és végigsétáltam a boulevard fekete-fehér hullámmintás márványán. Újra hűvösebb lett a levegő, a tenger nyugodt volt. Hirtelen apám jutott eszembe. Mezítláb áll a folyóban és horgászik. Napszítta szalmakalap van a fején, szája sarkában cigaretta. Sovány, magas és napbarnított, fehér ingének ujja fölgyűrve, órájának üvege újra meg újra visszaveri a napot. Frissen kaszált fű illatát érezni. Hat-hét éves lehetek; van egy apámtól ajándékba kapott piros svájci bicskám. Ágakat hegyezek vele egy kövön ülve. Miután apám kifogott két pisztrángot, bedörzsöljük őket sóval, fölcsúrjuk a botokra és a tűz fölé tartjuk. Fekete és ragacos a kezem a gyantától, még a folyóban sem igen sikerül lemosnom. Apám azt mondja, a gyantából szurkot lehet csinálni. Mesél egy ausztrál fizikusról, aki arra volt kíváncsi, mennyire folyékony a szurok, ezért forrón egy henger alakú edénybe töltötte, hagyta megdermedni, majd megfordította az edényt. Az első csepp, mondta, nyolc év múlva csöppent le, és újabb kilenc év múlva a második, aztán pedig meghalt a tudós. De a henger megvan még; a kísérlet ma is folyik.

A pisztrángok szeme kifehéredik a forróságtól, húsup csupa szálla, és förtelmes íze van, de úgy teszünk, mintha valami ínycsöppet ennénk. Elhatározzuk, hogy elutazunk Ausztráliába, hogy lássuk lecsöppenni a következő cseppet. Meglátogatjuk a bennszülötteket, mondja apám; ők csak a jelent ismerik, se a múltat, se a jövőt – ezekre szavak sincsenek a nyelvükben. Meg kell kérdeznünk őket, mit gondolnak a szurok folyási sebességéről; biztosan el fogják árulni a titkokat. A tűzbe bámulunk, és a világ leglassúbb kísérletére gondolunk.

Akkoriban nem volt idő, ahogy az emlékezés általában sem ismeri az időt. Csak a nyár volt, amikor odalent voltunk a folyónál, pisztrángot fogtunk, és én azt gondoltam, hogy soha semmi nem fog változni.

Most öregebb vagyok, mint ahány évesen apám meghalt – korán ment el, és soha nem utaztunk Ausztráliába.

Azóta eltelt egy fél évszázad, és minden megváltozott. Megszűntek a nagy háztartások, s velük együtt eltűntek a szobalányok, a szakácsnők, a kertészek, a sofőrök és az erdészek a kutyáikkal, amelyeket annyira szerettem. Rég a másé már a buja, sötétzöld park, amelyben felnőttem. A tavacsok a tündérrózsákkal,

az ívelt fahíd, a teniszpálya a fehér nadrágot belepő és a cipőkre tapadó vörös salakkal, az uszoda, amelynek víztükcrén levelek sodródtak, az üvegház és a viharvert kertészet, a lóistállók – mindez rég nincsen már. Haroldnak igaza volt: gyerekkorom végtelennek tűnően lassú napjai, apám cigarettáinak füstje, az enyhe nyári esték borostyánfénye – ez a világ már csak bennem létezik.

Másnap reggel a hotelportás egy vastag borítékot adott át. Harold azt írta, nem tud lejönni reggelizni; túl sokat ivott, de jó utat kíván hazafelé. A borítékban egy könyv volt – fogalmam sincs, hogy tudta fölhajtani –: Eichendorff költeményeinek egy régi kiadása. Jóval később, az Európába tartó éjszakai repülőjáraton eszembe jutottak az éjszakai utazók, és lapozgattam a könyvben. Harold egy, a házat ábrázoló, rettenetes képeslapot tett be a lapok közé. Az egyik vers két sorát aláhúzta; ha valaki a hazáról beszél, én óhatatlanul is mindig ezekre gondolok:

*Mindnyájan hazavágyunk,
És nem tudjuk, hová.*

Harmincöt

Egy művészettörténésszel lesz találkám hamarosan. Az egyik újságban az állt, hogy 1938-ban, Bécsben a nácik kifosztottak egy családot; egy korábban az ő tulajdonukban álló festményt később a dédapám „vásárolt meg”.

Háború után a szövetséges hatalmak lefoglalták a dédapám és a nagyapám vagyont. Néhány évvel később a nagyanyám Münchenben visszavásárolhatta a képet a hatóságoktól – nevetséges összegért. Pár nappal később, írja a továbbiakban az újság, nagy nyereséggel adott túl rajta.

Az illető család leszármazottai ma New Yorkban élnek. Soha nem kapták vissza a képet.

Tanácsot kérek a művészettörténéstől, mi az, amit most tehetek. A számtalan büntetőeljárás, amelyben védőügyvédként részt vettem, azzal a felismeréssel szolgált, hogy olykor segít az áldozatok felvilágosítása. Csak ha ismerjük a gonoszt, akkor tudunk tovább élni vele a világban.

A taxiban újra megnézem az elrabolt festményről az újságban közölt képet. Csinos, békés táj Hollandiában, piros tetős ház cégérral, a háttérben kéttornyú templom, férfiák és asszonyok, gyerekek, fák, kékesszürke ég. A kép alighanem csak másolat, olvasom a cikkben, úgyszólván értéktelen. Ám ez nem igaz.

Georg gyerekkori barátom volt. Kezdetben a szüleink nem látogathattak minket az internátusban, csak szünidőben utazhattunk haza, és csak háromhetente volt szabad telefonálnunk a szüleinknek. Csak a harmadik korcsoportban (amikor tizenhárom évesek voltunk) lazítottak a páterek a szabályokon. Nem tudom, azért-e, mert idősebbek lettünk, vagy egyébként is belátták, hogy abban az időben életszerűtlen már a régi szigor, mindenesetre attól kezdve minden harmadik hétvégén elutazhattunk.

Georg mindössze nyolcvan kilométerre lakott az internátustól, így aztán gyakran töltöttem náluk ezeket a hétvégéket. A Boden-tó mellett laktak egy 18. századból való kiskastélyban. Georg szülei kövérek voltak, és úgy néztek ki a piros arcukkal, mint nyáron a kertjükben az almák.

Ezeken a vasárnapokon mindig meg kellett látogatnunk Georg nagyanyját is; ehhez a szülők ragaszkodtak. Az idős hölgy két alacsony szobát lakott a felső szinten. Már régóta nem hagyta el az ágát.

Mi Georggal mindig a visszautazásunk előtti utolsó pillanatig halogattuk ezt a látogatást. A nagymama szobájában télen-nyáron működött a fűtés, amitől rettenetes hőség volt. Kellemetlennek éreztük az öregasszony hangját, a tekintetét és a szagát. Amikor odafönt voltunk nála, egymás mellett kellett állnunk az ágya előtt, ő az iskoláról, a jegyeinkről és a tanárokról kérdezgetett, és ha jól válaszoltunk – szinte mindig hazudtunk –, mindketten kaptunk tőle egy-egy pénzérmét, amelyet az erszényéből halászott ki vékony ujjával.

Georgék házában rengeteg kép volt fölakasztva; megsötétedett csendéletek, fácánokkal és foglyokkal, páncélt vagy bársonyruhát viselő ősök, vadász- és lovasjeleneteket ábrázoló rézkarcok. Csupán az öreg hölgy szobájában volt egyetlenegy kép, amely sem a házhoz, sem a lakóihoz nem illett. A nagymama az ágyával szemben akasztotta fel: déltengeri környezet, két ruhátlan nő hever a tengerparton, közöttük egy sárga kutya hempereg. Ragyogóan élénk színek, nagy felületek, árnyék nélküli figurák. Mindig is szerettem volna alaposabban szemügyre venni a képet, de az öreg hölgy szeme előtt sosem mertem.

Sok évvel később meglátogattam Georgot a hamburgi házában. Már felnőttek voltunk, Georg gyerekei egyetemisták voltak. Gyerekkori barátom beházasodott egy jómódú családba, és ingatlankereskedéssel komoly vagyonra tett szert. Hamburgi házuk a 20-as években épült, és úgy volt berendezve, ahogy az ilyen házak mind: Bauhaus-lámpák, *Eames & Jacobsen* bútorok, dekoratív könyvsorok és zöld kanapék. A teraszon álló kényelmes fotelekből látni lehetett az Elbát és a túlsópartot.

A kandalló fölött ott lógott a Georg nagymamájának halottas szobájából való kép. Georg azt mondta, hamisítvány; egy Gauguin roppant silány másolata. Olvasta a nagyanyja naplóját, amelyeket a halála után az éjjeliszekerényében találtak. A nagymama a háború után néhány évig Madridban élt; ezt a családban már senki nem tudta. Alighanem azért ment oda, hogy megszabaduljon végre az állandó rokoni felügyeletről.

Madridban lett egy szeretője, egy festő. Ez a férfi ajándékozta neki a képet. Georg nagyanyja, akit mi mindig szigorú, sóatlan öregasszonynak láttunk, ezt írta a naplójában: „Ő az egyetlen férfi, akivel *teljes egész* vagyok. Meghalni nem rossz dolog, de rossz, ha valaki megszűnik szeretni. A hátralévő életemben már mindig csak egy fél leszek.” És Michelangelo egyik szonettjéből idézett: „Nel vostro fiato son le mio parole – szavam a lélegzettedben születik.” A naplóíró akkor huszonhárom éves volt; három évvel később hozzáment Georg nagyapjához és a Boden-tó melletti kastélyba költözött vele.

Sokáig álltunk a déltengeri jelenetet ábrázoló kép előtt. Végül Georg azt mondta, ez az értéktelen kép a legnagyobb kincse.

Berlinben az illető művészettörténész beszámol arról, mire jutott. Bonyolult a jogi helyzet a hivatalosan kisajátított, valójában elrabolt műkincsek dolgában, mondja, mesél a kérdéssel foglalkozó nemzetközi konferenciákról, hatóságokról és alapítványokról, vázolja a kutatómunka nehézségeit. E tudományágnak még a sztenderdjei sincsenek teljeskörűen kidolgozva, mondja.

A déltengeri szigetek festőjére gondolok, meg Georg nagymamájára, és arra, hogy az emlékeinkkel vagyunk azonosak. A múlt nem halott, írta valahol William Faulkner. Sőt, még csak el sem múlt.

Tatár Sándor fordításai

Ferdinand von Schirach (1964 –) német védőügyvéd, író, publicista. Hosszú, irodalmi munkássága kezdetétől egy darabig azzal párhuzamosan futó védőügyvédi praxis után döntött az irodalom hivatásszerű művelése mellett. Ügyvédi élményei, tapasztalatai messzemenően meghatározzák negyvenöt évesen kezdett írói tevékenysége tematikáját. Regények, novellaciklusok és színdarabok nemzetközileg is elismert szerzője, könyvei eddig negyven országban jelentek meg, és példányszámrekordokat döntöttek. (Díjai is főként nemzetköziek, de német nyelvterületen is sztárszerző.)

Itt közölt írásai a Luchterhand Kiadónál 2019-ben megjelent Kaffee und Zigaretten (Kávé és cigaretta) című vegyes prózakötetéből valók.